

Jolanta E. Kowalska*

Uniwersytet Łódzki

Zasada fair play jako wsparcie działań profilaktycznych wzmacniających młodzież w kryzysie wartości

KEYWORDS

Pierre de Coubertin, olympism,
Henri Didon

ABSTRACT

Jolanta E. Kowalska, *Zasada fair play jako wsparcie działań profilaktycznych wzmacniających młodzież w kryzysie wartości* [Fair Play Principle as a Support for Preventive Activities Strengthening Young People in a Crisis of Values]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 1(21) 2022, Poznań 2022, pp. 39–50, Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-0422, ISSN (Online) 2719-2717. DOI 10.14746/kse.2022.21.3

Due to the deficit of the expected young people's moral attitudes caused, inter alia, by a crisis of values (considered on the one hand in the context of changes related to the age of adolescence, and on the other hand, to social changes), it is worth to support preventive activities. It can be done thanks to the use of the sports fair play principle as – in the indications of many researchers – a universal principle. It is through its proper observance that we can teach making moral choices – as emphasized by Zofia Żukowska. The humanistic values of sport in the spirit of fair play allow for the development of socially acceptable attitudes. They can be the source of the hierarchy of values of a young person, which will guide them in everyday life situations. The aim of the article is to present the educational potential of sport with the principle of fair play as the basis of Olympism promoted by Pierre de Coubertin, the creator of the modern Olympic Games. This can stimulate the educational reflection of teachers and educators in the context of the possibility of conducting preventive activities in schools, especially today, in the crisis of values that affects young people.

---

* ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2708-2873>.

Wprowadzenie

Mówiąc o kryzysie wartości młodzieży, odnoszę się do pojęcia wartości zdefiniowanego w Słowniku języka polskiego jako „zasady i przekonania będące podstawą przyjętych w danej społeczności norm etycznych” (Słownik języka polskiego, 2022). Przeciwdziałanie kryzysowi wartości poprzez wsparcie działań profilaktycznych wzmacniających młodzież będzie zatem odnosiło się zarówno do zmian związanych z wiekiem dorastania, jak i przemian społecznych, tj. m.in. kwestionowania wzorców i norm kulturowo-obyczajowych oraz do problemów wynikających z nagłych zmian społecznych, np. związanych z wybuchem i trwaniem pandemii COVID-19.

W okresie dorastania następuje wyraźny wzrost znaczenia grup rówieśniczych, co jest konsekwencją prób emocjonalnego odejścia od rodziców. Przynależność do grupy rówieśniczej i identyfikacja z nią rekompensuje młodemu człowiekowi te elementy, które traci poniekąd poprzez rozluźnianie kontaktu z rodzicami. Mowa tu o realizacji potrzeby bezpieczeństwa, budowania własnej wartości czy poczucia przynależności. Co więcej, dzięki grupie jednostka może zobaczyć siebie w oczach innych, co pozytywnie wpływa na kształtowanie własnej tożsamości (Rutkowska, 2002, s. 111–130). Mówiąc o wpływie grupy rówieśniczej na jednostkę, nie można zapominać, że grupa „dostarcza pewnych wzorów postępowania, przekazuje informacje o preferowanych wartościach, a także staje się źródłem kar i nagród zewnętrznych” (Oleszkowicz, Senejko, 2012, s. 279).

Okres dorastania to czas pojawiania się nowych zachowań, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Do tych pierwszych zaliczyć możemy chęć udziału w wszelkiego rodzaju wolontariatach i w programach mających na celu przygotowanie młodzieży do dalszego życia (Kowalska, 2020, s. 73), do drugich aktywności mające na celu poszukiwanie silnych doznań (np. w bójkach), brawurowe oraz wyrażające bunt wobec autorytetów (Oleszkowicz, Senejko, 2012, s. 281). Uczestnictwo w tych pierwszych realizuje potrzebę eksperymentowania i zaangażowania się w działalność wartościową dla młodzieży. Nagromadzony przez współpracę z drugim człowiekiem tak zwany kapitał społeczny może przejawiać się w postaci m.in. zwiększonego zaufania do ludzi, otwarcia się na korzystanie z wiedzy dorosłych, respektowania różnic międzyludzkich. Tadeusz Kluz wskazuje na model zewnętrznych przyczyn wyboru między wartościami a cechami środowiska psychospołecznego, w którym funkcjonuje młodzież. Podkreśla on, że jednostki różnią się reagowaniem na bodźce ze środowiska, w jakim żyją. A zatem na wybór wartości i sposobów oceniania świata wpływają nie tylko kompetencje poznawcze jednostki, ale również indywidualny sposób przeżywania i doświadczania (Kluz, 2007, s. 56–57).

Przez ostatnie dwa lata mogliśmy zaobserwować doświadczanie samotności i brak umiejętności radzenia sobie z zamknięciem wynikające z trwania pandemii COVID-19. Związana z tym izolacja społeczna przyczyniła się do znacznego ograniczenia kontaktów z rówieśnikami i innymi osobami, a tym samym do zaniku udziału w wolontariatach. A bez wzajemnych kontaktów, jak słusznie zauważa Mirosława Wawrzak-Chodaczek (2010, s. 195–203), więzi społeczne ulegają osłabieniu, gdyż są determinowane przez komunikację interpersonalną, której istotą jest pewnego rodzaju wspólnota, obejmująca język, styl życia, poglądy, postawy. Każdy dialog międzyludzki powinien służyć dobru drugiego człowieka oraz wspólnoty społecznej, w przeciwnym wypadku relacje społeczne ulegają zakłóceniom. Dwa lata izolacji, bez bezpośredniego kontaktu z innymi, spowodowały ogromny kryzys w systemie wartości młodzieży. Większego znaczenia nabrały media społecznościowe, w których można być członkiem wielu grup i jednocześnie „nie być sobą”, gdyż większej wolności osobistej i brakowi skrupowania w zachowaniu, wynikającego z różnych konwencji, sprzyja anonimowość w Internecie. „Cyberprzestrzeń to «społeczeństwo wyboru», niezmiernie zróżnicowane ideowo, «otwarte», pluralistyczne, zmienne. Charakteryzuje się wielością odgrywanych w nim ról, wartości, wierzeń i symboli. Cyberkultura nadaje rangę udziałowi młodych ludzi we wspólnotach nastawionych na dyskusję i argumentację” (Wawrzak-Chodaczek, 2010, s. 199). Z jednej strony może więc być ogromnym zagrożeniem dla młodzieży, a z drugiej dawać możliwość udziału w nowej formie pomocy innym, bo, jak wskazuje Wawrzak-Chodaczek,

wywodzi się w prostej linii z moralności egalitarnej, zachęca do pewnej istotnej wzajemności w kontaktach międzyludzkich. W cyberkulturze wolność, równość i braterstwo nabierają realnego kształtu za pomocą konkretnych rozwiązań technicznych. Z tymi wartościami w znaczącym stopniu łączy się altruizm. Mimo to, że często dyskusje internetowe rozbudzają agresję werbalną, prośba o pomoc spotyka się zazwyczaj z natychmiastowym odzewem, najczęściej pozytywnym (Wawrzak-Chodaczek, 2010, s. 199).

Z takim odzewem spotykamy się aktualnie, w obliczu trwającej wojny w Ukrainie i sytuacji napływu do Polski uchodźców z tego kraju. Młodzież w kryzysie wartości na nowo zaangażowała się w różne akcje pomocy charytatywnej obcokrajowcom szukającym pomocy i schronienia w naszym kraju, odnajdując w sobie tak ogromne pokłady dobra.

Ogromne tempo zachodzących przemian cywilizacyjnych sprawia, że część młodzieży czuje się zagubiona, zwłaszcza w obliczu tworzenia się nowych wartości, a zanikania starych. Niepożądane zjawiska społeczne, między innymi agresja i źle rozumiana wolność, wywierają wpływ na młodzież, która w sytuacji kryzysu

więzi społecznych, kwestionowania starych wzorców i norm kulturowo-obyczajowych oraz często braku perspektyw życiowych nie może sobie znaleźć miejsca w nowej rzeczywistości. Dorastający młodzi ludzie coraz częściej czują się wyobcowani i niepewni siebie – stają się podatni na różnego rodzaju manipulacje i nieetyczne wpływy. Franciszek Adamski wskazuje na ład moralny oparty na porządku wyborów, w którym człowiek ustawicznie porządkuje swój świat wewnętrzny i społecznej rzeczywistości (Adamski, 1999, s. 11). Dlatego też bardzo ważne jest, aby współczesne wychowanie ukierunkować ku takim wartościom, których rezultatem będzie człowiek rozumiejący wolność, mający wysokie poczucie odpowiedzialności oraz szanujący siebie i innych ludzi.

W tej sytuacji rolę nie tylko rodziców, ale też i pedagogów, jest podjęcie wysiłku, aby wprowadzać młodzież w świadome budowanie własnej hierarchii wartości, między innymi poprzez zwalczanie negatywnych przykładów postaw wynikających np. z uprzedzeń czy stereotypów, i pielęgnowanie postaw pozytywnych, opartych na miłości, przyjaźni, tolerancji czy prospołeczności. Pomocna w tym może się okazać zasada *fair play*, wywodząca się ze sportu, jako uniwersalna i akceptowalna przez młodzież. Może być wykorzystywana jako jeden z elementów działań profilaktycznych, w tym również wzmacniających młodzież w okresie kryzysu wartości. Dzięki temu adolescenti uczyliby się nie tylko odkrywania na nowo w sobie chęci pomocy sobie i innym, ale również okazywania szacunku i akceptacji rówieśnikom, również tym, którzy mówią w innym języku i zostali wychowani w innej kulturze i religii.

Zasada *fair play* może być elementem programów profilaktycznych, gdyż bazują one na rozwijaniu kompetencji społecznych i życiowych, oparte są na modelu dynamicznego rozwoju psychospołecznego jednostki oraz koncepcji przetwarzania informacji społecznych. Obejmują aspekty poznawczo-behawioralne, emocjonalne, a także aksjologiczne i moralno-obyczajowe. Niezmiernie ważni są nauczyciele – ich osobowość i umiejętności wychowawcze – aby potrafili wskazywać na odpowiednie wzorce, gdyż – jak pisze Adam Gogacz – zadaniem procesu wychowawczego jest podać odpowiednie wzorce. Podkreśla on fakt, iż nie uchronimy młodzieży przed złymi wzorcami, nie wyizolujemy jej z otaczającego świata. Możemy zatem pokazywać i tłumaczyć złe postępowanie, ale tylko w przypadku, gdy będziemy mieli do zaoferowania coś w zamian. I ten pożądaný wzór, aby był konkurencyjny wobec niepożądanego zachowania, musi być przede wszystkim atrakcyjny dla młodzieży. Wystarczy, jak przekonuje autor, pokazać wartości w zestawieniu z codziennym życiem (Gogacz, 2008, s. 33–34). Czy takie wzory mogą przekazywać nauczyciele wychowania fizycznego i trenerzy sportowi poprzez np. kształtowanie szacunku do siebie i innych, stwarzanie warunków do przeży-

wania sukcesów i budowania samoakceptacji? Czy takimi wzorami mogą okazać się zajęcia sportowe, propagujące zasadę fair play i wykorzystujące założenia olimpizmu i pedagogiki sportu Pierre'a de Coubertina? Doświadczeni badacze (Müller, Simon, Parry, Żukowska, Nowocień, Kowalska i in.) pokazują, że tak.

Istotne w profilaktyce jest dobre rozeznanie w stosowanych praktycznych środkach zapobiegawczych i leżących u ich podstaw koncepcjach teoretyczno-badawczych. Janusz Surzykiewicz stwierdza, że „zasoby i deficyty, zapobieganie i rozwój, należą do tej samej dynamicznie się zmieniającej rzeczywistości człowieka i społeczeństwa” (Surzykiewicz, 2008, s. 195). Dalej podkreśla, że jeżeli

agresja oprócz neurobiologicznych uwarunkowań jest w dużej mierze przejawem zachowania wyuczonego w dłuższym okresie i na różnych poziomach rozwojowych oraz dodatkowo wzmacnianego przez osiągnięte efekty, względnie utwierdzanego przez zawód i frustrację w rodzinie, szkole oraz grupie rówieśniczej, to w takim razie krótkoterminowe przedsięwzięcia profilaktyczne mogą być automatycznie skazane na niepowodzenie. Wymagają one złożonych i szeroko zakrojonych na dłuższy okres oddziaływań profilaktycznych (Surzykiewicz, 2008, s. 214).

Wspomaganie rozwoju może przyjmować charakter – jak zauważa Ewa Wysocka (2012, s. 343) – działań incydentalnych (próba poradzenia sobie z nagłym kryzysem, niezwiązanym z rozwojem), cyklicznych (wspomaganie pokonywania naturalnych kryzysów rozwojowych) lub ciągłych (wspieranie procesu samorealizacji). To wspomaganie może mieć charakter bezpośredni (oddziaływanie na jednostkę) lub pośredni (oddziaływanie na środowisko jej życia). Jego efektem powinno być „osiąganie samowystarczalności i samodzielności wspomaganego podmiotu w radzeniu sobie z różnego rodzaju sytuacjami trudnymi (kryzysami, wyzwaniem, zadaniami)” (Wysocka, 2012, s. 343). I tu może być pomocne wychowanie przez sport z wykorzystaniem najważniejszej jego etycznej zasady fair play – jak podkreśla Jerzy Nowocień (2013, s. 197) – sport jako środek wychowania oraz zasada fair play jako źródło wartości. Oczywiście należy mieć przy tym na uwadze, że sport nie jest odizolowany od wielu problemów współczesnego świata i zmagają się z nimi w równym stopniu co inne dziedziny życia. Jednak wciąż stwarza możliwość – poprzez propagowanie uniwersalnych wartości, jakie ze sobą niesie – do przeciwstawiania się ich negatywnym skutkom. Wychowanie do praktykowania zachowania fair play jako jednej z najbardziej uniwersalnych zasad w sporcie, ale i wykraczającej poza sport, jest – a przynajmniej powinno być – jednym z najbardziej fundamentalnych obowiązków współczesnej edukacji, nie tylko poprzez szkolne zajęcia wychowania fizycznego, ale w całym systemie szkolnym (Ludwiczak & Bronikowska, 2022, s. 10).

Zasada fair play podstawą olimpizmu i pedagogiki sportu Pierre'a de Coubertina

Powstanie nowożytnego olimpizmu wiąże się z osobą Pierre'a de Coubertina (1863–1937), francuskiego pedagoga i działacza, który swoją pedagogikę sportu (*Pédagogie sportive*) oparł na systemie wychowawczym gier ruchowych Thomasa Arnolda (szkoła angielska), organizacji wychowania fizycznego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz przeszłości kulturowej świata antycznego. Uważał, że

wychowanie sportowe polegać powinno na kształceniu takich cech fizycznych i psychicznych, które dadzą sportowcowi możliwość sprostania najwyższym wymogom życia, dadzą uzdolnienia do wypełniania obowiązków zarówno indywidualnych, jak i społecznych. Wnien więc być przygotowany do maksymalnego wysiłku, a najlepszą szkołą takiego „użytecznego” przygotowania jest sport (Wroczyński, 2014, s. 53).

Jedną z pięciu zasad olimpizmu Pierre'a de Coubertina, obok sportowców jako ambasadorów nowoczesnej edukacji, równości szans wszystkich ludzi, idei pokoju na świecie oraz piękna – powiązania sztuki i poezji (Naul, 2008, s. 26–28), jest zasada fair play, którą charakteryzuje on poprzez termin „rycerstwo”, czyli wzór do naśladowania dla sportowców, rywalizujących ze sobą w taki sposób, w jaki dawniej rywalizowali ze sobą rycerze. Coubertin używał również terminu „czysta gra” (*fair play*), aby wyjaśnić rozumienie zasady rycerskości. Uważał, że rycerskość jako idea rywalizacji *wysiłku naprzeciw wysiłkowi* z powodu umiłowania do niego, podejmowania walki, jest podstawą koleżeńskości (*camaraderie*) i zawiera w sobie wzajemną pomoc. Współczesne zasady etyki walki sportowej wywodzą się z kodeksu rycerskiego, a spopularyzowane zostały w sporcie dżentelmeńskim XIX wieku. Jednak najwcześniejszą jej formę, jak piszą Maria Rotkiewicz i Grzegorz Młodzikowski (1987–1988, s. 67), spotykamy w *Iliadzie* i *Odysei* Homera (XXIII księga *Athla epi Patroklo*). Zostało w niej opisane pierwsze zwycięstwo, w którym kryteria moralne stanowiły podstawę sportu (przyznanie się syna króla Pylos przed tłumem i pod przysięgą, że zwycięstwo w wyścigu z Menelaosem odniósł podstępem), co było jedyną satysfakcją. W walce sportowej starożytnej Grecji przestrzegano norm etycznych, przed igrzyskami sportowymi zawodnicy i sędziowie przysięgali przed Zeusem, że będą przestrzegać praw sportowych (zawodnicy przysięgali, że przez 10 miesięcy będą przykładać się do treningów). Wykroczenia były karane grzywnami, z których opłacani byli artyści wykonujący posągi grzywiennie Zeusa.

Można współcześnie postawić sobie pytanie: *czy sport przybierający formę walki ze sobą albo rywalizacji z innymi powinien dzisiaj odbywać się w duchu uczciwo-*

ści i rykerstwa?. Odpowiedź formułują między innymi Marcin Czechowski oraz Zofia i Ryszard Żukowscy (2011, s. 52): sport bez zasady fair play nie może istnieć. Alicja Przyłuska-Fiszer i Bohdan Misiuna dodają: „szacunek dla innych, życzliwość, otwartość, wyrozumiałość i inne wartości etyczne mogą charakteryzować postawę sportowca w tym samym stopniu, co postawę każdego innego człowieka” (Przyłuska-Fiszer & Misiuna, 1993, s. 135). Innego zdania jest Jerzy Kosiewicz, który twierdzi, iż „narzucanie sportowcom jakichkolwiek zasad moralnych stanowi dla nich – to jest dla uprawianego przez nich zawodu – zbędny pozaregulaminowy balast i dodatkowy pozaprofesjonalny obowiązek” (Kosiewicz, 2016, s. 107). Można tutaj jednak pogodzić różne poglądy spojrzeniem Józefa Lipca, który pisze, że poprzez rywalizację sprawdzamy nie tylko to „czy sami jesteśmy po prostu autentycznie dobrzy. Tym samym falsyfikacji podlega podejrzenie, iż *fair play* jest niszczone w wyniku charakteru sportowej gry (lub gry w ogóle). To nieprawda. Wszystko zależy od tego, co to za gra oraz kto i jak w nią gra. Wszystko zależy zatem od człowieka” (Lipiec, 1999, s. 174).

Citius – altius – fortius Henriego Didona

Sport szkolny powinien stanowić jeden z czynników kształtujących osobowość ucznia i być nieodłączną częścią wychowania. Prowadzony w sposób przemyślany, świadomy i zaplanowany jest dopełnieniem procesu wychowania. Wpływa zarówno na dyspozycje fizyczne, jak i tworzenie oraz umacnianie postaw moralnych i społecznych. Jerzy M. Cygan (1993, s. 4–5) wskazuje na etyczną wartość sportu jako środka do realizowania wartości moralnych, w zależności jednak od celów, jakie są mu przypisywane, przywołuje myślicieli z kręgu filozofii chrześcijańskich, takich jak: Henri Didon, jezuita ksiądz Tadeusz Ślipko, dominikanin Feliks W. Bednarski, Jan Paweł II, Dietmar Mieth, ksiądz Giuseppe Angelini, ksiądz Stanisław Olejnik.

Pierwszy z wymienionych – Henri Didon (1840–1900) – dominikanin i przyjaciel Pierre’a de Coubertina uważał, że nic nie można osiągnąć bez wysiłku. Jako twórca motta olimpiizmu *citius – altius – fortius* podkreślał, iż należy wciąż nad sobą pracować, być ambitnym i nigdy się nie poddawać. W porażkach dostrzegał siłę (należy iść dalej, aby być może później zwyciężyć). Był świetnym mówcą. Dlatego też podczas otwarcia Kongresu Olimpijskiego 26 lipca 1897 roku, kiedy wskazywał na sport jako ten czynnik, który ma istotny wpływ na moralność uczniów, zapamiętano, że z aktywności sportowej wychodzi się duch walki, którego potrzebuje każde dziecko, jeśli chce się sprawdzić w życiu – bo silny to nie tylko

ten, kto atakuje, ale ten, który nigdy się nie poddaje. Interesujące jest również, że o walorach sportu, nawiązując do motta olimpijskiego, mówił Didon podczas kazań, podkreślając znaczenie spotkań młodzieży w ramach nowego międzynarodowego ruchu sportowego, które są krokiem w kierunku braterstwa narodów, a tym samym jedności moralnej. Dominikanin był świadkiem rozwoju współczesnego olimpizmu, ale kontynuacją treści swego motta już nie (Müller, 2018). W drugiej połowie XX wieku *citius – altius – fortius* zostaje na nowo odkryte. Willi Daume (1994, s. 31) w 1993 roku, w wygłoszonym w Pekinie referacie pt. „Czy nie jest słuszna propozycja, by do olimpijskiego motta: *citius – altius – fortius* dodać słowo *humanius*?”, podkreślał trudności w realizacji zasady *szybciej – wyżej – mocniej*, akcentując jako niezmiernie ważne krzewienie na całym świecie poprzez sport olimpijski humanitarnych wartości. Jak wskazywał sam Pierre de Coubertin: *citius – altius – fortius* to apel wyrażony w tych trzech słowach na tle pięciu kół olimpijskich. Dotyczy on sportu zwycięskiego, do którego dążą zawodnicy, prześcigając się w kolejnych rekordach szybkości, wytrzymałości i siły.

Uniwersalność zasady fair play jako szansa na wspieranie działań profilaktycznych wzmacniających młodzież

Sport jest wszędzie tam, gdzie spotykają się ludzie. Odzwierciedla cechy charakterystyczne i ważne dla społeczeństw i kultur (Simon, 2004, s. 200). Oznacza to, że sport może być obszarem międzypokoleniowej transformacji ważnych wartości, których upadek obserwujemy we współczesnych społeczeństwach. Młodzież narażona jest – jak podkreśla Robert Simon (2004, s. 204) – na coraz więcej zagrożeń, a wraz ze wzrostem liczby rozwodów i rozpadu rodzin rośnie liczba młodych ludzi, którym poświęca się zbyt mało uwagi. Przed szkołami stawia się wciąż nowe obowiązki, takie jak na przykład przygotowanie do życia w rodzinie, za które wcześniej odpowiedzialni byli rodzice. Autor zadaje pytanie: *czy zatem szkoły nie powinny również przejąć obowiązku wychowania moralnego czy etycznego?* Dalej autor odpowiada: systemy szkolne odchodzą od wychowania do wartości z obawy o indoktrynację obowiązującej w danej chwili orientacji politycznej, kulturowej czy – w niektórych społeczeństwach – religijnej. I podpowiada: w obszarze międzypokoleniowej transformacji wartości i kształtowania właściwych etycznie i moralnie postaw sport jest uprzywilejowany z racji światopoglądowej neutralności. Dlatego też postawy oparte na idei olimpijskiej czy fair play są ponadczasowe i uniwersalne. Jednocześnie podkreśla on ogromną rolę sportowców w promowaniu właściwych zachowań moralnych, a także możliwość modyfikacji systemu

edukacyjnego opartego na zasadach olimpizmu. Potwierdzeniem tego może być również zdanie Jima Perry'ego (1998) oraz wyniki badań Małgorzaty Bronikowskiej i współautorów (2019). Uważają oni, że uprawianie sportu oferuje nauczycielom wychowania fizycznego propozycję działań podejmowanych dla osiągnięcia szeregu ważnych celów związanych z edukacją moralną.

Poprzez aktywność fizyczną i uczestnictwo w sporcie z jednoczesnym zachowaniem zasady fair play można dostarczać dzieciom i młodzieży okazji do samokształcenia i samowychowania. Uczestnicy sportu kształtują samodeterminację (poświęcają się, akceptując obowiązujące reguły) oraz przyswajają kanony postępowania, ucząc się postaw społecznie akceptowanych – zasada fair play jest ważnym czynnikiem uspołeczniania młodego człowieka (Skoczylas, 2001, s. 246). Szlachetna rywalizacja występuje wówczas, gdy zawodnik jest wewnętrznie do niej przekonany. Kiedy nie jest dla niego czymś obcym, nieznanym. Fair play w sporcie funkcjonuje – jak wskazują Marcin Czechowski i Anna Dąbrowska (2011, s. 23–26) – w trzech wymiarach: formalnym, humanitarnym i humanistycznym. Wymiar formalny odnosi się do przestrzegania przepisów. Rywalizujący zawodnicy zobowiązani są do zapoznania się z panującymi w danej dyscyplinie zasadami i podporządkowania się im, a zawodnik, który złamie przyjęte reguły i dzięki temu odniesie sukces, powinien przyznać się do swojej nieuczciwości. Wymiar humanitarny wyraża się w respektowaniu takich wartości jak przyjaźń czy szacunek oraz gotowości do rezygnacji z nieuczciwego sukcesu. Postępowanie takie pozwala na zachowanie godności własnej i drugiego człowieka. Wymiar humanistyczny natomiast dotyczy postrzegania partnera w rywalizacji jako najwyższej wartości, a dokładniej umiejętności poświęcenia własnego sukcesu dla udzielenia pomocy, zachowania zdrowia lub ratowania życia innej osoby. Należy przy tym pamiętać, że współcześnie sport również – jak podkreśla Ian Culpan (2019) – przeżywa kryzys wartości. Wraz z faulowaniem sprzeniewierzające się wartościom zasady zachowania stały się nie tylko widoczne i tolerowane, ale także czymś, co można pochwalić. Dlatego ważne jest umiejętne i świadome przygotowanie młodych ludzi do pełnienia swoich ról w życiu dorosłym, zgodnie z uniwersalnymi normami postępowania.

Zakończenie

Wiele autorytetów pedagogicznych, sportowych czy dziennikarskich (tj. np. Wołoszyn, Nowicki, Olszański) wskazywało na zasadę fair play jako na filar sportu, który będąc podstawą nowożytnego olimpizmu, jest niezmiernie ważną war-

tością wychowawczą. W związku z tym zasada fair play powinna być znacznie mocniej związana z procesem kształcenia i szkolenia sportowego. Jej znaczenie jest powszechnie znane, jednak powinno być akcentowane i upowszechniane w trakcie wychowania, gdyż może stanowić podstawę kształtowania wartości etycznych i postaw moralnych uczniów. Uczy rzetelności, oceny uczciwego postępowania i przestrzegania przyjętych zasad, stoi na straży wartości w sporcie i skutecznie można ją stosować w życiu pozasportowym. Identyfikowana jest z wychowawczą rolą sportu i z kształtowaniem postaw moralnych sportowców (Żukowska & Żukowski, 2014, s. 153–164). Ponieważ internalizacja wartości moralnych następuje w procesie wychowania, to – jak zauważa Janusz Mariański (2015, s. 882) – poprzez dostarczanie gotowych schematów postępowania i zachowania możliwe jest uczenie codziennego prawidłowego funkcjonowania. Także papież Franciszek w liście do Kardynała Farrella o Watykańskim dokumencie sportowym¹ wskazuje właśnie na sport jako na narzędzie edukacyjne, którego dzisiaj, być może bardziej niż kiedykolwiek, potrzebujemy: sport łączy indywidualizm i kulturę ukształtowaną zarówno przez młodsze, jak i starsze pokolenie. Jest to wyróżniający się obszar, w którym ludzie spotykają się bez względu na rasę, płeć, religię czy światopogląd i mogą doświadczyć radości, jaką dają osiągnięcie wspólnego celu w rywalizacji i członkostwo w zespole, który dzieli zwycięstwa i pokonuje porażki.

Jeśli dołączymy do tego respektowanie zasady fair play, to możemy uznać, iż Pierre de Coubertin, jako twórca olimpizmu, był nie tylko wizjonerem swoich czasów, ale również kolejnych pokoleń borykających się z różnymi problemami, w tym kryzysami wartości związanymi nie tylko z wiekiem dorastania, ale i przemianami społecznymi.

Bibliografia

- Adamski, F. (1999). Kulturowe i polityczne podłoże rozchwiania aksjonormatywnego ładu społeczno-moralnego. W: F. Adamski, A.M. de Tchorzewski (red.), *Edukacja wobec dylematów moralnych współczesności* (s. 11–18). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bronikowska, M., Korcz, A., Pluta, B., Krzysztozek, J., Ludwiczak, M., Łopata, M., Wawrzyniak, S., Kowalska, J.E., & Bronikowski, M. (2019). Fair Play in physical education and beyond, *Sustainability*, 11(24), 1–18.

---

¹ List Papieża Franciszka do kardynała Farrella z dn. 01.06.2018 r. o Watykańskim dokumencie sportowym, https://mueller.sport.uni-mainz.de/files/2018/08/BriefdesPapstes_dt.UebersetzungMitPhotoDesPapstes18.pdf

- Culpan, I. (2019). Olympism, physical education, and critical pedagogy. *European Physical Education Review*, 25(3), 847–858.
- Cygan, J.M. (1993). Sport jako wartość etyczna. *Kultura Fizyczna*, 1–2, 4–5.
- Czechowski, M., & Dąbrowska, A. (2011). *Fair Play w sporcie i życiu młodzieży. Warsztaty dydaktyczne dla nauczycieli i młodzieży szkolnej*. Wydawnictwo Estrella.
- Czechowski, M., Żukowska, Z., & Żukowski, R. (2011). *Edukacja olimpijska. Dokumenty normatywne i Kodeksy Fair Play (z warsztatami dydaktycznymi dla nauczycieli, trenerów i młodzieży)*. Wydawnictwo Estrella.
- Daume, W. (1994). Fair play – uniwersalna wartość sportu. *Sport Wyczynowy*, 7–8, 31–34.
- Gogacz, A.K. (2008). Poszukiwanie autorytetów a poczucie własnej wartości u młodzieży. W: A. Chudzik (red.), *Współczesne zagrożenia rozwojowe dzieci i młodzieży* (s. 33–37). WSH w Łodzi.
- Kluz, T. (2007). *Psychospołeczne uwarunkowania wyboru wartości przez młodzież*. Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Kosiewicz, J. (2016). *Moralność a sport*. Międzynarodowe Towarzystwo Nauk Społecznych o Sporcie.
- Kowalska, J.E. (2020). *Znaczenie edukacyjne projektu „Jestem fair” opartego na idei neoolimpizmu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Lipiec, J. (1999). *Filozofia olimpizmu*. Sprint.
- List Papieża Franciszka do kardynała Farrella z dn. 01.06.2018 r. o Watykańskim dokumencie sportowym. (2018). https://mueller.sport.uni-mainz.de/files/2018/08/BriefdesPapstes_dt.UebersetzungMitPhotoDesPapstes18.pdf [niemiecki]
- Ludwiczak, M., & Bronikowska, M. (2022). Fair Play in a context of physical education and sports behaviours. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 1–13.
- Müller, N. (2018). *Die olympische Devise „citius, altius, fortius” und ihr Urheber Henri Didon*. <https://mueller.sport.uni-mainz.de/files/2018/08/DIDON.pdf>
- Naul, R. (2008). *Olympic education*, Meyer & Meyer Sport.
- Nowocień, J. (2013). *Studium o pedagogice kultury fizycznej*. AWF w Warszawie.
- Oleszkowicz, A., & Senejko, A. (2012). Dorastanie. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka* (s. 259–286). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Parry, J. (1998). Physical education as Olympic education. *European Physical Education Review*, 4(2), 153–167.
- Przyłuska-Fiszler, A., & Misiuna, B. (1993). *Etyczne aspekty sportu*. AWF w Warszawie.
- Rotkiewicz, M., & Młodzikowski, G. (1987–1988). Z tradycji przysięgi olimpijskiej. *Almanach Olimpijski*, 67–77.
- Rutkowska, K. (2002). Rola grupy rówieśniczej w procesie formowania się tożsamości. W: A. Brzezińska, M. Bardziejewska, B. Ziółkowska (red.), *Szanse rozwoju w okresie dorastania* (s. 111–130). Fundacja Humaniora.
- Simon, R.L. (2004). *Fair Play. The ethics of sport*. Westview Press.
- Skoczylas, W. (2001). Przesłanie wychowawcze idei fair play w sporcie dzieci i młodzieży. W: Z. Żukowska, R. Żukowski (red.), *Zdrowie. Ruch. Fair play* (s. 244–247). Wydawnictwo Estrella.
- Słownik języka polskiego. (2022). Hasło: Wartość. <https://sjp.pwn.pl/sjp/wartosc;2534732.html>
- Surzykiewicz, J. (2008). Profilaktyczna pomoc wychowawcza szkole w zapobieganiu agresji: znaczenie kompetencji społecznych. W: M. Libiszowska-Żółtkowska, K. Ostrowska (red.), *Agresja w szkole. Diagnoza i profilaktyka* (s. 188–252). Wydawnictwo Difin.
- Wawrzak-Chodaczek, M. (2010). (Czy?) kryzys wartości moralnych młodzieży. *Kultura – Historia – Globalizacja*, 8, 195–203.

- Wroczyński, R. (2014). Powstanie i rozwój nowożytnych igrzysk olimpijskich. W: K. Zuchora (red.), *Polska myśl olimpijska* (s. 49–57). Wyd. PKOl i PAOl.
- Wysocka, E. (2012). Wspomaganie rozwoju młodego pokolenia – problemy i zasady pomagania. W: E. Wysocka (red.), *Dzieci i młodzież w niegościnnym świecie. Zagrożenia rozwojowe i społeczne* (s. 333–359). Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Żukowska, Z., & Żukowski, R. (2014). Fair play jako szczególna wartość w sporcie i życiu młodzieży. W: K. Hądzelek, M. Rejf, H. Zdebska-Biziewska, R. Żukowski (red.), *Czysta gra. Fair play* (s. 153–164). Wyd. Fall.